

Skudrzykovi sú blízke práve tieto aspekty Toynbeeho koncepcie a zhovievavo konštatuje, že hoci miestami pridlhé pasáže opisu kontinuit vo svetovej histórii trochu unavujú intelekt, prinášajú inšpiráciu pre chápanie jednoty protikladov.

V druhej časti knihy sa P. Skudrzyk venuje už konkrétnejšie Toynbeeho koncepcii vývoja civilizácie. V pôdoryse tohto vývoja sa akceptuje myšlienka **jedného** dominantného centra svetovej civilizácie, z ktorého sa postupne vydělili a emancipovali jednotlivé kultúry (filozofia separácie), získavali svoju vlastnú identitu (napríklad jazyk, územie, štát), ale nestratili kontinuitu s celkom ľudskej kultúry, pokiaľ rešpektujú univerzálne humanistické normy civilizovanosti, resp. religiózneho pacifizmu. Dominanciu univerzálnej kontinuity vo vývoji svetovej civilizácie síce môžu ohrozovať konflikty, ktoré vyvierajú z vlastnej mikroštruktúrálnej bázy civilizácie, ale tie sa vyznačujú schopnosťou samodeštrukcie po prekročení únosnej miery separácie či izolácie od celku. Táto myšlienka, hoci abstraktne, priamo oslovuje i nás v centre Európy a varuje pred rizikom vyplývajúcim z ignorovania rozdielu medzi **emancipáciou** a **separáciou**.

Skudrzyk vyzdvihuje Toynbeeho myšlienku nevyhnutnosti organických kontaktov medzi civilizáciami, predovšetkým v zmysle vyšších duchovných foriem (kultúra, morálka, náboženstvo), lebo prostredníctvom nich v civilizáciách perzistujú univerzálne hodnoty humanizmu a pacifizmu. Zdôrazňuje aj význam Toynbeeho diela z hľadiska teologickej interpretácie sveta a miesta človeka v ňom ako kreatívnej a mravnej bytosti, na rozdiel od katastrofických vízií O. Spenglera. Toynbeeho koncepciu priradzuje k takým humanistom ako J. Maritain, J. Ortega y Gasset, R. G. Collingwood, resp. k predstaviteľom holistickej kulturologickej koncepcie v Poľsku, akým je napr. F. Koneczny alebo A. Kołakowski. V našom kontexte by možno bol príbuzný L. Hanus, Sv. Štúr alebo T. G. Masaryk či J. L. Fischer.

Keďže pre slovenského čitateľa je poľština i poľská filozofia komunikabilná, odporúčam do jeho pozornosti túto dobrú a edične starostlivo pripravenú knižku P. Skudrzyka v nádeji, že prostredníctvom nej získa inšpiráciu zahĺbiť sa do veľrieky Toynbeeho myslenia o histórii a kultúrach. Zaiste ani Herakleitos nebude nič namietat', keď sa nájde niekto, kto by chcel do tejto rieky vstúpiť viac ako jedenkrát.

Marta B. Zágoršeková

SPOVEDŔ A VÍZIA

ADAM SCHAFF: Pora na spowiedź (Je čas spovede). Warszawa 1993.

Na knižnom trhu v Poľsku, ale i v zahraničí upútala na seba pozornosť kniha známeho a plodného autora Adama Schaffa. U nás a aj inde vo svete je A. Schaff známy ako filozof, najmä ako dogmatickými marxistami kritizovaný revizionista. V šesťdesiatych rokoch vyšli aj v slovenskom preklade dve jeho knihy: *Filozofia človeka* (1964) a *Marxizmus a ľudské individuum* (1966). Rozvírili vtedajšie stojaté vody filozofického myslenia, podnikli úvahy o človeku a zároveň prezentovali autorov originálny a odvážny postoj v dvoch smeroch: ukázali, ako možno a treba byť kritický k východiskám a predpokladom vlastného myslenia a že vzťah k iným filozofickým prúdom má byť dialógom, a nie odmietaním. Odvtedy sa u nás A. Schaff spomínal okrajovo a v negatívnom zmysle. V Poľsku však bol A. Schaff, najmä v päťdesiatych rokoch, známy aj ako čelný politik a ideológ. Táto skutočnosť musela teraz pochopiteľne ešte znásobiť záujem verejnosti o jeho rozhodnutie „pristúpiť ku spovedi“.

Schaffova posledná kniha je nevšedná už na prvý pohľad: na jej obálke sa uvádza, že svoj spis venuje autor sám sebe k svojmu životnému jubileu – k svojej osemdesiatke.

V skutočnosti je táto kniha vlastne svojráznou autobiografiou. Nie je to strohé historické, ani bežné publicistické rozprávanie o sebe, ale akýsi teoretický sebakritický (spovedník – poľská verejnosť – iste posúdi, či uspokojivý) a kritický pohľad na vlastný uplynulý život. Čitateľ sa pri čítaní knihy oboznamuje so Schaffovým detstvom, mládenectvom i zrelým vekom, s jeho duchovným vývojom a najmä s tým, ako sa stal príslušníkom komunistického hnutia a ako sa neskôr formoval a rozvíjal jeho kritický postoj k teórii a praxi tohto hnutia. Takémuto obsahu zodpovedá aj zvolený spôsob rozprávania. Má podobu korešpondencie autora so svojím druhým ja, ktoré je jeho svedomím a kritikom. Keďže sa Schaff zamýšľa nad sebou pri svojom dôležitom životnom medzníku, koncipuje knihu nielen ako spoveď a sebahodnotenie, ale aj ako vyjadrenie sa k súčasnému daniu a pohľad do budúcnosti.

Uvediem heslovite niektoré skutočnosti, vďaka ktorým zaujme kniha iste aj slovenského čitateľa: v rámci osobných spomienok na svoju spoločensko-politickú a kultúrnu aktivitu v Poľsku i Sovietskom zväze sprostredkúva autor čitateľovi mnohé donedávna utajované a neznáme fakty. Zaujímavé, hoci nie celkom nové, sú Schaffove analýzy historických príčin neúspechu poľského variantu boľševického komunizmu a súčasnej krízy svetového socialistického hnutia. Tieto príčiny vidí najmä v tom, že Lenin a jeho nasledovníci konali v rozpore s Marxovou koncepciou socialistickej revolúcie, predpokladajúcou vysokú technicko-ekonomickú úroveň spoločnosti. Rôzne reakcie čitateľov vyvolá iste autorov pohľad na bezprostredné príčiny politických zmien v strednej Európe, a najmä v Poľsku v r. 1989, na pôsobenie a neúspechy Solidarity a pod., vrátane jeho zdôvodňovania tézy, že Solidarita moc nevybojovala, ale dostala ju ako dar z Moskvy. Nekonenčná je Schaffova kritika súčasnej politiky v Poľsku, najmä interpretácia privatizácie ako spôsobu likvidácie poľskej ekonomiky v záujme nadnárodných inštitúcií atď.

Pesimistická, ale aj vážne varujúca je Schaffova vízia ľudstva, jeho budúcnosti. „Fin de siècle“ nastupuje tentoraz – podľa jeho názoru – v ovzduší novej priemyselnej revolúcie a niektoré jeho príznaky ohlasujú príchod záhuby života na Zemi, ktorú charakterizuje ako biblickú apokalypsu so štyrmi jej jazdcami. Sú to: 1. **nová hrozba atómovej vojny**, ktorá dnes dokáže zničiť život za 30 minút a ktorá je po rozpade ZSSR o to väčšia, že v najbližších rokoch bude atómové zbrane vlastniť okrem veľmocí čoraz viac menších, najmä „buričských“ krajín; 2. **ekologické ohrozenie** sveta, vyplývajúce najmä z ľahostajnosti významných svetových politikov a narastajúce v dôsledku fungovania mechanizmu svetovej konkurencie v rámci vykorisťovania chudobných krajín bohatými; 3. **demografická explózia**, ktorá sa prejaví v tom, že koncom storočia bude žiť na svete 6 miliárd ľudí, z čoho 85 % budú tvoriť chudobní a najchudobnejší, pričom „Sever“ sotva bude súhlasiť s novým rozdeľovaním globálneho produktu v záujme Juhu, a preto vzbura má vo svete hladu a biedy pravdepodobne zmetie súčasné usporiadanie sveta; 4. **budúcnosť práce** v podmienkach priemyselnej revolúcie, keď automaty a roboty vytláčajú živú prácu z jej tradičných domén, povedie k masovej nezamestnanosti a nespokojnosti na celom svete. Záchranu ľudstva vidí Schaff iba v racionálnom konaní ľudí, v obmedzovaní voľnej hry trhových síl, v akejsi organizačnej príprave ľudstva na budúci vývoj civilizácie.

Celkove možno Schaffovu knihu charakterizovať ako prácu politologicko-filozofickej povahy, čo iste podmienil najmä jeho prežitý život, povaha a zameranie jeho aktivít v minulosti. Čitateľ s filozofickými záujmami nájde však v nej okrem filozofických aspektov politologických úvah aj množstvo historicko-filozofických poznatkov. Od dosť prekvapujúceho zistenia, že pri začiatkoch Schaffovho záujmu o filozofiu nebol ani Marx, ani Lenin, ako by sa dalo predpokladať, ale svetoznámy poľský logik a filozof Tadeusz Kotarbiński, až po vlastné hodnotenie jednotlivých Schaffových filozofických prác, z ktorých si osobitne cení najmä to, čo napísal o tvorivom ľudskom individuu.

Andrej Kopčok